

УДК 347.965

Вікторія Святоцька,*канд. юрид. наук, адвокат,
докторант кафедри організації судових і правоохоронних органів
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

ДО ПИТАНЬ НЕОБХІДНОСТІ, АКТУАЛЬНОСТІ ТА МЕТИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ СТАНДАРТІВ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті висвітлені питання необхідності, актуальності та мети запровадження національних стандартів адвокатської діяльності, які сьогодні становлять особливий інтерес у межах доктрини адвокатури. Зазначено, що українська адвокатура є однією з наймолодших у світі, а тому потребує певного орієнтури щодо організації та функціонування. Наголошено, що для втілення у життя високих програмних цілей у частині надання правової допомоги організація самої адвокатури та професійна діяльність і поведінка адвокатів за певними ознаками повинні відповідати встановленим критеріям якості, правильності, досконалості та майстерності, тобто стандартам.

Ключові слова: правова політика, правова допомога, адвокатська діяльність, адвокатура, українська адвокатура, діяльність адвокатів, національні стандарти.

Необхідність становлення і розвитку, змісту та вдосконалення стандартів адвокатської діяльності. Глобалізація, у яку все глибше залучається Україна, передбачає уніфікацію її правової політики з правовою політикою інших держав. Підтвердженням цього є всеохоплююча судово-правова реформа, що здійснюється з урахуванням міжнародного та європейського досвіду шляхом приведення вітчизняної правової системи у відповідність до правових стандартів, прийнятих на міжнародному та регіональному рівнях, і навіть правових запозичень. З іншого боку, відбуваються процеси посилення національної правової ідентифікації (збереження та удосконалення вітчизняних традицій державного будівництва).

З огляду на це, виникає необхідність у гармонізації (узгодженні принципів, концептуальних підходів) та типізації (прийняті на основі міжнародного та європейського права внутрішньодержавних правових актів) національного законодавства і практики його застосування. Така потреба зумовлена ще й виконанням спільних для держав завдань: досягнення високого рівня правової культури в суспільстві, діяльності всіх суб'єктів правових відносин на засадах верховенства права та поваги до прав, свобод і законних інтересів особи, а в разі їх порушення – захисту та відновлення у максимально короткі строки.

Цілком зрозуміло, що повноцінна реалізація окреслених напрямів правової політики неможлива без залучення адвокатури. Однак для того, аби забезпечити втілення

у життя таких високих програмних цілей у частині надання правової допомоги, організація самої адвокатури та професійна діяльність і поведінка адвокатів за певними ознаками повинні відповідати встановленим критеріям якості, правильності, досконалості, майстерності, тобто стандартам.

Тож проблеми становлення і розвитку, змісту та вдосконалення стандартів адвокатської діяльності не випадково сьогодні становлять особливий інтерес у межах доктрини адвокатури. Так, значна кількість вітчизняних дослідників безпосередньо чи опосередковано у своїх працях торкаються питань стандартів організації та професійної діяльності адвокатури як у межах національних правових систем, так і в міжнародному просторі. Серед них – А. Андрощук, М. Аракелян, Б. Баженова, Н. Бакайнова, А. Богма, Ю. Білас, Т. Вільчик, І. Головань, І. Гловацький, А. Демиденко, В. Заборовський, І. Задоя, Я. Жукорська, С. Іваницький, А. Іванцова, О. Їжак, Т. Коваленко, М. Ковальчук, С. Компанейцев, В. Коцинець, В. Кузьмук, Д. Кухнюк, І. Лехняк, Ю. Меліхова, А. Нерсесян, Л. Нігосян, І. Переверза, М. Погорєцький, О. Поклонська, Ю. Проценко, С. Пушко, С. Сафулько, О. Святоцький, І. Семенюк, Л. Тацій, Н. Толкачова, О. Тюріна, В. Форманюк, П. Хотенець, Є. Шкробець, О. Яновська та ін.

Актуальність упровадження в Україні загальноєвропейських стандартів адвокатської діяльності. Організація та діяльність адвокатури як правового інституту базується

на основоположних та фундаментальних ідеях, що розкривають його суть, призначення та місце у правовій системі, – принципах. На основі таких принципів створюються норми, якими керуються адвокати, здійснюючи захист, представництво та надаючи інші види правової допомоги у юрисдикційних процесах. Ці норми встановлюються і санкціонуються міжнародними організаціями, державою. Однак вони відображають лише зовнішній бік організації та здійснення адвокатської діяльності. Водночас існує й внутрішній аспект професійної діяльності адвокатури, що стосується цього різновиду правничого фаху. Він також ґрунтується на певних правилах – стандартах.

Розбудова України та її демократичний розвиток можливі за умови впровадження загальноприйнятих, визнаних багатьма розвинутими країнами, стандартів, які формувалися десятиліттями. Ці стандарти стосуються професійної організації та діяльності правових інститутів, у тому числі й адвокатури. Внаслідок історичних подій та національних особливостей процес побудови інституту адвокатури України є дещо запізнілим порівняно з розвинутими європейськими державами, у результаті чого українська адвокатура є однією з наймолодших у світі. Сьогодні вона потребує певного орієнтуру щодо організації та функціонування. Таким орієнтиром є загальноприйняті у міжнародному просторі стандарти адвокатури, закріплені у низці міжнародно-правових, регіональних та національних актів. Дотримання загальновизнаних світовою спільнотою основоположних стандартів організації та професійної діяльності адвокатури є необхідною умовою євроінтеграції України [1, с. 105].

Згідно з Планом дій, прийнятим Радою з питань судової реформи для виконання Стратегії реформування судової системи, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 рр., схваленим Радою з питань судової реформи (протокол засідання від 17 березня 2015 р. № 4), головною метою, що міститься у розділі 6, присвяченому посиленню гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпеченню доступності безоплатної правової допомоги, є організація інституційного розвитку Національної асоціації адвокатів України та посилення можливості юристів і адвокатів ефективно виконувати свої професійні обов'язки у системі правосуддя. Реформування адвокатури, йдеться в Плані дій, передбачає забезпечення ефективного функціонування органів адвокатського самоврядування та інституційного розвитку загалом, що дозволить забезпечити ефективніше функціонування цього пра-

вового інституту відповідно до принципу верховенства права, загальних міжнародно-правових стандартів та стандартів Європейського Союзу [2].

Міжнародна спільнота вже давно виробила стандарти прав людини та дотримується їх, а також стандартів їх захисту, що знайшли відображення у внутрішніх національних та міжнародних актах. На внутрішньодержавному ж рівні надважливим є розуміння таких стандартів з подальшою їх імплементацією у законодавство.

Після розпаду Радянського Союзу у пострадянських державах постало питання інституційного будівництва та інституційної конвергенції європейських стандартів. Україна також обрала курс на інтеграцію до міжнародного простору, що передбачає входження держави до системи міжнародного правопорядку, який об'єднує європейський і світовий правові простори [3, с. 52]. З моменту проголошення незалежності питання реалізації європейського вибору стало одним з основних для України і є підґрунтям для численних наукових досліджень.

Необхідною умовою входження до європейського правового простору є наближення України за всіма сферами діяльності до загальноєвропейських стандартів, що, своєю чергою, передбачає інституційне зближення з європейськими правовими інститутами. Україна, ставши суб'єктом міжнародного права та вступивши 9 листопада 1995 р. до Ради Європи, зобов'язалася дотримуватися його засад, сприяти подальшому розвитку та привести національне законодавство в тому числі й у сфері організації та професійної діяльності адвокатури у відповідність до європейських стандартів. Насамперед Україна, для якої відкритим залишається питання набуття членства у Європейському Союзі, повинна дотримуватися вимог, установлених «Копенгагенськими критеріями членства в Європейському Союзі» [4]. Документ, схвалений на засіданні Європейської Ради у Копенгагені у червні 1993 р., закріплює низку параметрів, яким мають відповідати держави-кандидати на вступ до Європейського Союзу. Важливим є те, що серед них особливе місце займають критерії, пов'язані з ефективністю державних інститутів та інститутів громадянського суспільства.

Членство в Європейському Союзі вимагає від держави-кандидата стабільності інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу і захист національних меншин. Така вимога у Копенгагенському документі підкріплюється посиланням на ст. 6 Договору про Європейський Союз, в якій встановлено, що «Союз базується на

принципах свободи, демократії, поваги до прав людини і основних свобод та верховенства права». Прикінцеві положення цього документа закріплюють норму, відповідно до якої держави-кандидати повинні звітувати про досягнутий прогрес. Єврокомісія залишає за собою право аналізувати відповідність реформ, що проводяться у державах-кандидатах, Копенгагенським критеріям. При цьому комісія бере до уваги лише вжиті заходи, а не ті, що готуються.

Тож дотримання Україною критеріїв, які є основоположними в державах-членах Європейського Союзу, наблизить національну правову систему до сучасної європейської системи права та її інститутів.

Мета запровадження і значення стандартів організації та професійної діяльності адвокатури

Метою стандартизації є запровадження типових форм організації та упорядкування певної діяльності, встановлення єдиних норм та вимог до здійснення такої діяльності та її результатів. Невід'ємним складником цієї мети є створення системи нормативних документів, що закріплюють вимоги до товарів, робіт або послуг. Предметом стандартизації є товари, роботи або послуги, що підлягають стандартизації та можуть бути виключно результатом людської діяльності [5].

У разі функціонування національної правової системи на основі стандартів, нижчих за міжнародні та європейські, останні стають метою, якої необхідно досягти. У тому разі, коли метою міжнародних та європейських стандартів є досягнення гармонізації та уніфікації, такі процеси будуть важливішими, ніж зміст самого стандарту. Якщо ж національні стандарти є вищими, ніж міжнародні та європейські, то останні стають зайвими, крім випадків, коли гармонізація та уніфікація не є домінуючим завданням, що не залежить від якості [6, с. 53].

Ці процеси стосуються й адвокатури та професійної діяльності адвоката, що зумовило необхідність створення міжнародно-правових та національних актів, які містять вимоги до організації адвокатури, кваліфікації адвоката та якості правових послуг, які він надає.

Стандартизація організації та здійснення адвокатської діяльності має на меті: 1) сприяння в оптимальному упорядкуванні та розвитку цієї правничої сфери; 2) урахування найкращих досягнень міжнародного та європейського співтовариства у цій галузі; 3) підвищення якісного рівня професійних юридичних послуг, що надаються адвокатами; 4) створення здорової етичної конкуренції між ними; 5) забезпечення добросовісності

адвокатів під час виконання своїх професійних обов'язків.

Згідно з даними проведеного анкетування адвокатів, на запитання «Яка, на Вашу думку, мета запровадження стандартів адвокатури?» відповіді розподілилися так: «сприяння в оптимальному упорядкуванні та розвитку цієї правничої сфери» – 20% респондентів, «урахування найкращих досягнень міжнародного та європейського співтовариства у цій галузі» – 13%, «підвищення якісного рівня професійних юридичних послуг, що надаються адвокатами» – 36%, «створення здорової етичної конкуренції між адвокатами» – 13%, «забезпечення добросовісності адвокатів при виконанні своїх професійних обов'язків» – 18%. Насправді, усі названі положення є компонентами мети стандартизації організації та здійснення адвокатської діяльності.

Стандартизація адвокатської діяльності, насамперед, повинна становити інтерес для самих адвокатів. Привабливою для адвокатів вона буде тим, що спонукатиме постійно підвищувати свій професійний рівень, розвиватися, ділитися досвідом завдяки чітко прописаному механізму обміну інформацією з урахуванням етичних і професійних особливостей адвокатської діяльності. Молоді фахівці отримають доступ до раніше закритої для них професійної інформації з можливістю напрацювання згодом клієнтської бази. Адвокати ж, які мають достатню практику, отримають можливість реалізувати себе як наставники, передаючи свої знання та досвід новим поколінням представників цієї правничої професії. Крім того, у бувалих адвокатів з'явиться більше часу, який можна присвятити науковій діяльності, розвиваючи у такий спосіб сам інститут адвокатури.

Оцінюючи співпрацю адвокатської спільноти з позиції сьогодення, важко заперечити проти необхідності та доцільності здійснення контролю за якістю роботи молодих адвокатів, включаючи вибірккову перевірку їхніх адвокатських досьє. Уміння вести досьє, виробляти правову позицію у справі свідчить про певний професійний рівень адвоката-початківця. Якщо під час перевірки буде встановлено, що адвокат не веде досьє, не готується до судових засідань, а правова позиція готується тільки в усній формі, то необхідно вказати йому на неприпустимість такої підготовки [7, с. 388].

Запровадження стандартів адвокатської діяльності передбачає необхідність постійного обміну досвідом та інформацією, для чого потрібний певний функціональний інструментарій, наприклад дискусійний або інший клуб, де відбуватимуться зустрічі адвокатів

з різним професійним досвідом, різною спеціалізацією.

Стандартизація також передбачає вироблення громадської думки з приводу місця та ролі адвокатури у суспільному та державному житті, щодо ефективності норм, які регламентують її організацію та діяльність, нівелювання підстав для будь-яких сумнівів у необхідності адвокатської діяльності.

О. Ю. Поклонська та С. В. Компанейцев мають рацію, стверджуючи, що «сьогодні стандарти адвокатської діяльності сприймаються як концентрований вираз суспільних уявлень про місце і роль адвокатури у суспільному житті» [7, с. 387].

У світлі політико-правових та соціально-економічних змін, яких зазнає Україна на шляху до членства в Європейському Союзі, стандартизація адвокатської діяльності є настільки необхідним кроком для зміцнення позицій адвокатури в громадянському суспільстві та державі, що без неї важко уявити нормально функціонуючу модель правової держави. По суті, стандартизація адвокатської діяльності буде свідченням турботи про особу, удосконалення змістового наповнення принципів права, розбудови правової держави.

Враховуючи принцип добровільності, який лежить в основі адвокатської діяльності та її стандартів, відповідальність за їх порушення повинна розглядатися тільки у межах адвокатського співтовариства, без винесення цього обговорення назагал. Саме адвокатська спільнота, спираючись на індивідуальні та особистісні характеристики адвоката, з урахуванням вивчення всіх обставин недотримання стандартів може прийняти рішення про дисциплінарні заходи щодо нього.

Запровадження стандартів організації та діяльності адвокатури має на меті підвищення професійного та етичного складників у роботі адвоката за рахунок уведення загальних правил, створених з урахуванням як глибокого наукового аналізу, так і вивчення практичної діяльності адвокатів, а також культурних особливостей.

Стандартизація адвокатської діяльності у жодному разі не має на меті обмеження професійної діяльності адвокатів, установлення для них яких-небудь рамок. Навпаки, стандарти адвокатури можуть і повинні торкатися та згодом позитивно вплинути на моральне обличчя кожного адвоката зокрема та адвокатури загалом. Такі стандарти стосуються усіх аспектів професійної діяльності адвокатів, включаючи елементи як ділового стилю, так і манери поведінки в суді, спілкування з колегами, відносин з клієнтами тощо.

Висновки

Результатом уведення стандартів організації та професійної діяльності адвокатури стане якісніший рівень надання адвокатами правових послуг, адже стандартизація адвокатської діяльності, з одного боку, зобов'яже адвокатів у своїй роботі дотримуватися нових вимог, а з іншого – дозволить особам, яким надаються ці послуги (клієнтам), зрозуміти спектр та якість послуг, які вони повинні отримати від адвоката як у рамках угоди, так і поза її межами. Оплачуючи гонорар, клієнт усвідомлюватиме, наскільки професійний рівень адвоката відповідатиме рівню стандартів його діяльності.

У стандартах адвокатури знайшли відображення позитивні цінності (зокрема, незалежності діяльності, професійної таємниці, уникнення конфлікту інтересів), що повинні бути втілені у життя. Такі стандарти поєднують право та мораль, справедливість і культуру.

Стандарти адвокатської діяльності як мають універсальний характер, так і характеризуються низкою особливостей в окремих державах, що має значення у період європеїзації та глобалізації.

Вони орієнтують на необхідність дотримання прав людини, забезпечення права доступу до правосуддя. Звідси стандарти адвокатури є умовою вільного та демократичного суспільства.

Стандарти адвокатської діяльності забезпечують охорону цієї правничої сфери від різного роду нападок, намагань змінити її правову і соціальну природу, спотворити справжню мету та завдання такої діяльності.

Стандарти організації та професійної діяльності адвокатури є засобом упорядкування цієї правничої сфери, важливою умовою формування правової культури. Такі стандарти також є одним із чинників підвищення послуг, що надаються адвокатами, критерієм вирішення конфліктів між ними та їхніми клієнтами з приводу якості цих послуг. Усвідомлення адвокатами необхідності дотримання стандартів є умовою вільної та соціально-відповідальної діяльності.

Водночас інтеграція міжнародних та європейських стандартів адвокатської діяльності і національного правового поля відбудеться тільки після того, як держава та суспільство збагнуть їх важливість, а саме адвокатське співтовариство сприйме відповідні стандарти. У такому разі інтеграція таких стандартів відбудеться за взаємної згоди. Тож стандарти організації та діяльності адвокатури цінні не самі по собі, але лише у разі, коли дають користь, не спричиняють

надмірне втручання держави в приватну сферу, не обмежують професійну креативність, а сприяють їй задля публічних інтересів.

Також зазначимо, що формулювання національних стандартів адвокатури повинно відбуватися з урахуванням: результатів наукових та практичних досліджень; міжнародних і регіональних стандартів; правил, норм та інших актів, що стосуються прав і свобод людини та їх захисту; прогресивних національних стандартів адвокатури зарубіжних держав; судової практики національних та міжнародних судів; інших видів юридичної практики; прогресивних традицій та звичаїв адвокатської діяльності України та інших держав. Своєю чергою, це дозволить уніфікувати міжнародні стандарти організації та діяльності адвокатури, вибрати та оптимізувати комплекс правил адвокатської діяльності, встановити підвищені професійні вимоги до адвокатів і діяльності адвокатури порівняно з уже досягнутим рівнем (випереджувальна стандартизація).

Список використаних джерел:

1. Святоцька В. Адвокатура України у світлі євроінтеграційних прагнень / В. Святоцька // Право України. – 2015. – № 10. – С. 105–112.
2. План дій, прийнятий Радою з питань судової реформи для виконання Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., схвалений Радою з питань судової реформи (протокол засідання від 17 березня 2015 р. № 4) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reforms.in.ua/Content/download/Reforms/Judicial/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD%20%D0%B4%D1%96%D0%B9%20%D1%89%D0%BE%D0%B4%D0%BE%20%D1%80%D0%B5%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97%20%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D1%81%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B8.pdf>.

3. Денисов В. Н. Входження держави України в систему сучасного міжнародного правопорядку / В. Н. Денисов // Право України. – 2012. – № 3-4. – С. 51–66.

4. Копенгагенські критерії членства в Європейському союзі (інформаційно-аналітична довідка) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774>.

5. Стандартизація та сертифікація. Конспект лекцій для студентів денної та заочної форми навчання напряму підготовки 6.051001 «Метрологія та інформаційно-вимірвальні технології», 6.051002 «Метрологія, стандартизація та сертифікація». – Вінниця, 2014. – С. 7-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ignatenko.vk.vntu.edu.ua/file/877146fc8d8726c67dbfdc08ed00c388.pdf>.

6. Батлер В. Е. Міжнародні і європейські стандарти: українське застосування / В. Е. Батлер // Проблеми застосування міжнародних стандартів у правовій системі України / під заг. ред. Є. Б. Кубка. – К.: ПрАТ «Юридична практика», 2013. – С. 52–53.

7. Поклонська О. Ю. Професіограма адвокатської діяльності та професіоналізм адвоката: поняття та сутність / О. Ю. Поклонська, С. В. Компанейцев // Учені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Юридичні науки». – 2013. – Том 26. – № 2-1. Ч. 2. – С. 384–390.

В статті освітлені питання необхідності, актуальності та цілей впровадження національних стандартів адвокатської діяльності, які сьогодні представляють особливий інтерес в рамках доктрини адвокатури. Указано, що українська адвокатура являється однією з наймолодших в світі, а тому потребує певного орієнтира відносно організації та функціонування. Зазначено, що для впровадження в життя високих програмних цілей в частині надання правової допомоги організація самої адвокатури та професійна діяльність і поведінка адвокатів по певним ознакам повинні відповідати встановленим критеріям якості, правильності, досконалості та майстерства, тобто стандартам.

Ключевые слова: правовая политика, правовая помощь, адвокатская деятельность, адвокатура, украинская адвокатура, деятельность адвокатов, национальные стандарты.

The article highlights the issues of necessity, relevance and purpose of implementing national standards of advocacy, which are of particular interest today in the framework of the doctrine of the Bar. It is indicated that the Ukrainian Bar is one of the youngest in the world, and therefore requires a certain reference point regarding organization and functioning. It is noted that in order to implement high programmatic goals in terms of providing legal assistance, the organization of the bar and the professional activities and behavior of lawyers on certain grounds must meet the established criteria of quality, accuracy, excellence and craftsmanship, that is standards.

Key words: legal policy, legal aid, advocacy, Ukrainian advocacy, activities of lawyers, national standards.